

УДК 37:001]:004

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-1-48-27-37

РОЗВИТОК ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ ТА ОРІЄНТИРИ

Драч Ірина Іванівна

доктор педагогічних наук, доцент, директор

Інститут вищої освіти

email: i.drach@ihed.org.ua

ORCID ID: 0000-0001-7501-4122

Research ID: W-3624-2017

У статті охарактеризовано виклики, які постають перед європейськими університетами. Це кліматична криза та стійкий розвиток; необхідність забезпечення вивчення та оцінювання впливу нових технологій на суспільство; радикалізація частин суспільства; використання дезінформації; необхідність обміну та спільного створення знання; постійні соціальні диспропорції та демографічні зміни; недофінансування; прискорення змін. Зазначені виклики зумовлюють нові орієнтири розвитку сучасної європейської вищої освіти – забезпечення ключової ролі університетів у досягненні Цілей стійкого розвитку ООН; соціальна інклюзія у сфері вищої освіти; цифрова трансформація: гібридність університетського середовища та відкрита наука; посилення співпраці: мобільність та створення альянсів європейських університетів; забезпечення ефективного університетського врядування.

Ключові слова: *Європейський простір вищої освіти, Європейський дослідницький простір, європейська вища освіта, університет, орієнтири розвитку.*

Постановка проблеми. Повноцінне входження України до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО) та Європейського дослідницького простору (ЄДП) потребує пошуку пріоритетних напрямів модернізації вищої освіти України, спрямованого на усунення низки її слабких сторін. До вад системи вищої освіти України «Стратегією розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки» [1] віднесено таку: недосконала нормативно-правова база функціонування системи вищої освіти; слабка й асиметрична інтеграція до світового освітньо-наукового простору; наявність значної кількості неконкурентоспроможних закладів вищої освіти; низький рівень залученості учасників освітнього процесу до наукової та інноваційної діяльності; застаріле матеріально-технічне забезпечення закладів вищої освіти; недостатній рівень автономії закладів вищої освіти; недосконала система розподілу бюджетних ресурсів між закладами вищої освіти; слабка практична підготовка фахівців у закладах вищої освіти; відсутність прогнозування потреб економіки країни у фахівцях відповідної кваліфікації; невідповідність кваліфікації випускників вимогам ринку праці; недовіра суспільства до системи вищої освіти щодо затребуваності одержаних знань на ринку праці; відсутність об'єктивної, валідної, надійної індикації якості вищої освіти.

Розроблення обґрунтованої політики щодо модернізації вищої освіти України потребує аналізу викликів, які постають перед університетами в ЄПВО, визначення та врахування в широкому соціально-економічному контексті перспективних орієнтирів їх розвитку, зазначених у документах Європейської Комісії, ЄПВО та Європейської асоціації університетів. Це сприятиме як підвищенню якості вітчизняної вищої освіти, так і зростанню якості людського капіталу держави, динамічному розвитку її економіки та суспільства в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам розвитку вищої освіти приділяється увага як зарубіжних, так і вітчизняних авторів. L. Picher, J.Egger, S. Fiel, V.Kircher, A. Kosciuszko розглядають європейські університети як заклади вищої освіти відповідального споживання та виробництва [2]. Роль альянсів європейських університетів у відповідальному споживанні та виробництві досліджує P. Moser, S.Feiel, K-D.Barbknecht, E. Diamadopoulos, A. Meżyk, R. Baelo, S. M. Radu, L. Hilmer, K. Komnitsas [3]. Аналіз еволюції досліджень соціально-економічного та екологічного вимірів соціальної відповідальності університету здійснили V. Meseguer-Sánchez, E. Abad-Segura, Luis Jesús Belmonte-Ureña, V. Molina-Moreno [4]. На взаємозв'язку соціальної відповідальності університету та якості життя акцентують увагу D. Shek, R. Hollister [5]. Типологія моделей залучення університетів як агентів змін у регіонах розглянуто P. Il-haam, K. Glenda [6]. Теоретичним основам підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука» присвячено наукову працю вітчизняних науковців В. Лугового, І. Драч, О. Петроє, В. Зінченко, Ю. Мелкова, І. Жилиєва, І. Регейло, Н. Базелюк, В. Камишина [7]. Водночас проблемі аналізу викликів та орієнтирів розвитку європейської вищої

освіти науковцями приділено недостатньо уваги.

Мета статті – охарактеризувати виклики та орієнтири розвитку європейської вищої освіти, визначені в документах ЄДП та ЄПВО, для підвищення якості вітчизняної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Для аналізу орієнтирів розвитку вищої освіти важливим є розуміння нових викликів, які постають перед Європою та європейськими університетами, та системного бачення (візії) ЄПВО на наступні десять років.

У документі Європейської асоціації університетів «Universities without walls. A vision for 2030» [8] зазначається, що Європа та світ стикаються з величезними викликами – необхідно знайти стійку рівновагу між екологічними, економічними та соціальними проблемами; цифровий перехід та великі політичні події будуть одним з основних рушіїв змін нового десятиліття. Європейські університети прагнуть відповідати цим викликам. Вони є міцними інститутами, які існували тисячоліття, розширюючи межі знань, виховуючи громадян та керуючи суспільними змінами.

Наступні десять років будуть коротким моментом в історії, але з огляду на майбутні виклики це буде критичне десятиліття, що вимагає значних змін. Пандемія Covid-19 і наступні економічна та соціальна криза, з якою розпочалося десятиліття, матимуть негативні наслідки у найближчі роки, але також і відкриють можливості для інновацій в університетах Європи.

Незважаючи на різноманітність європейських університетів, зумовлену їх конкретним місцевим, регіональним та національним контекстом, можна спостерігати деякі загальні зовнішні виклики:

– особливо актуальною проблемою сучасного світу є кліматична криза та стійкий розвиток в цілому. Це призвело до того, що багато університетів свої місії в галузі освіти, досліджень, інновацій та культури поставили на службу досягнення цілей сталого розвитку ООН;

– технологічний розвиток змінює життя і руйнує ринки праці. Зважаючи на те, що продукування знань, розроблення та просування нових технологій та соціальних інновацій є центральним елементом діяльності закладів вищої освіти, університети мають забезпечувати вивчення та оцінювання впливу цих нових технологій на суспільство, а також готувати випускників для ринків праці, які змінюються завдяки цифровізації та новим технологіям, зокрема штучному інтелекту;

– демократія та політична система в різній мірі зазнають тиску у всіх європейських країнах. Це пов'язано з радикалізацією частин суспільства, які ставлять під сумнів демократичні цінності, в тому числі свободу самовираження. Це загрожує академічній свободі та автономії університету, які є основою наукових зусиль і рухають суспільний прогрес;

– використання дезінформації руйнує сенс суспільних дискусій. Поширення неправдивої інформації, сфабриковані докази та концепція «альтернативної істини» підривають цінність доказів та роль науки в суспільстві. Університети повинні позиціонувати себе з цього питання та знаходити нові та більш ефективні способи протистояти цій тенденції;

– світовий порядок змінюється, і дослідження, інновації та освіта набувають все більшого значення як фактор геополітики. Університети Європи повинні обмінюватися та спільно створювати знання у глобальному масштабі на тлі іноземного втручання, загроз безпеці та політичної нестабільності. Це вимагає від європейських університетів уважного оцінювання можливості співпраці на основі їх академічних цінностей;

– постійні соціальні диспропорції та демографічні зміни у багатьох європейських країнах чинять тиск на соціальні системи. Вища освіта продовжує залишатися основним рушієм соціально-економічної мобільності. Зважаючи на те, що університети Європи забезпечують освіту половини когорти молодих людей, які закінчують середню школу, а також всіх тих, хто повертається до університету пізніше в житті, доступ до навчання, його справедливість та інклюзивність, навчання протягом усього життя є ключовими проблемами для університетів. Це обумовлює необхідність забезпечення потреби більш різноманітної студентської спільноти;

– багато університетів стикаються з постійною проблемою недофінансування. Існують великі відмінності у фінансуванні в університетах Європи, що призводить до нерівних умов та посиленню конкуренції між університетами за ресурси. Ці відмінності посилені економічною кризою, спричиненою пандемією Covid-19, ймовірно, ознаменують це десятиліття;

– пандемія Covid-19 прискорила зміни. Це призводить до швидкого розширення використання цифрових технологій та можливостей досліджень для вирішення основних суспільних проблем. Ймовірно, це матиме тривалий вплив у майбутньому. База знань, побудована за допомогою

фундаментальних досліджень, була основою швидкої відповіді на виклик, і її слід зберегти, щоб підготуватися до майбутніх викликів документі.

Бачення (візія) ЄПВО на наступні десять років представлено у «Rome Ministerial Communiqué» [9], прийнятому 19 листопада 2020 р. на конференції міністрів вищої освіти Європейського простору вищої освіти, м. Рим, Італія.

ЄПВО вбачається як простір, де студенти, працівники та випускники можуть вільно пересуватися, вчитися, викладати й проводити дослідження. ЄПВО:

- буде повною мірою поважати засадничі цінності вищої освіти та демократії і верховенства права;
- буде заохочувати критичне мислення, обмін знаннями та розширить можливості, що пропонуються розвитком технологій для навчання й викладання на основі досліджень;
- забезпечить рівні можливості всім, хто навчається, в національних освітніх системах відповідно до їхнього потенціалу й прагнень.

Для досягнення бачення (візії) необхідно до 2030 р. побудувати інклюзивний, інноваційний та взаємопов'язаний ЄПВО на підтримку стійкої, згуртованої та мирної Європи:

- *інклюзивний*, оскільки кожен, хто навчається, матиме рівноправний доступ до вищої освіти й отримає повну підтримку у завершенні свого навчання й підготовки;
- *інноваційний*, оскільки він запровадить нові й краще узгоджені методи й практики навчання, викладання та оцінювання, тісно поєднані з дослідженнями;
- *взаємопов'язаний*, оскільки наші спільні рамки й інструменти продовжать сприяти та активізувати міжнародну співпрацю та реформування, обмін знаннями та мобільність працівників і студентів.

Аналіз змісту Римського та інших комюніке, які формували і формують політику ЄПВО, показав, що від початку діяльності ЄПВО ключовими завданнями залишаються забезпечення якості вищої освіти та її відповідності вимогам ключових стейкхолдерів; студентоцентроване навчання; підвищення мобільності студентів, викладачів та адміністративного персоналу університетів; покращення порівнянності кваліфікацій тощо. Як і раніше, ЄПВО розвиватиме академічну свободу та добросовісність, інституційну автономію закладів вищої освіти, залучення ключових стейкхолдерів, соціальну відповідальність вищої освіти і справедливий доступ до неї. Водночас нові виклики сучасної європейської вищої освіти зумовлюють нові орієнтири її розвитку, основними з яких виокремимо такі:

- ключова роль університетів у досягненні Цілей стійкого розвитку ООН;
- соціальна інклюзія у сфері вищої освіти;
- цифрова трансформація: гібридність університетського середовища та відкрита наука як рух до п'ятої свободи;
- посилення співпраці: мобільність та створення альянсів європейських університетів;
- забезпечення ефективного університетського врядування.

Розкриємо детальніше сутність визначених орієнтирів, ілюструючи їх положеннями ключових документів ЄК, ЄПВО, ЄАУ.

Ключова роль університетів у досягненні Цілей стійкого розвитку ООН. Вища освіта стане ключовим фактором у досягненні Цілей стійкого розвитку ООН до 2030 р. Необхідно підтримувати заклади вищої освіти у забезпеченні їх освітнього, дослідницького та інноваційного потенціалу для досягнення цих засадничих глобальних цілей та збільшені ресурсів для спроможності внеску систем вищої освіти, щоб досягти ЦСР. Рух до кліматичної нейтральності є важливим для всіх нас, а ті хто навчаються, повинні бути підготовленими до нової «зеленої» роботи та діяльності. Їм повинні запропонувати можливості підготовки, перепідготовки задля навчання впродовж життя, зробивши їх здатними створювати та використовувати нові технології та підходи [9].

Створення стійкого майбутнього – це загальне глобальне завдання людства, з яким ми всі стикаємося. Це не абстрактний порядок денний, а конкретна реальність, яку ми не можемо ігнорувати. Заклади вищої освіти можуть бути в центрі позитивних соціальних змін, і зміни повинні також відбуватися всередині закладів вищої освіти. Питання стійкого розвитку вимагають осмислення і вжиття заходів у кожному закладі вищої освіти – від того, як вони організовані і фінансуються, до змісту і методів викладання і досліджень, а також того, як вони залучені до життя суспільства. Вища освіта відіграє ключову роль у пом'якшенні наслідків зміни клімату та пов'язаної

з ним міграції – через наукові дослідження, інновації, освіту та залучення громади. Заклади вищої освіти повинні взаємодіяти зі своїми місцевими громадами, щоб підготуватися до адаптації до наслідків зміни клімату. Освітня програма, пропонується студентам, повинна бути адаптована з урахуванням важливості цієї теми. Інститути також повинні поширювати науково обґрунтовані знання про проблеми, пов'язані з кліматом, і заохочувати роздуми і дискусії про те, як ми живемо і працюємо в майбутньому.

Стійкий розвиток неможливо відокремити від соціально-економічного зростання. Нинішня пандемія залишить країни з серйозними економічними проблемами, що вимагають вирішення, і порізному вплине на різні групи суспільства. Ми створили світ, в якому нерівність зробила деяких людей більш вразливими. Нинішня криза дає нам можливість поміркувати над тим, як це сталося, і змінити напрямок. Дуже важливо, щоб університети відігравали свою роль у цій програмі дій на глобальному, європейському та місцевому рівнях. Враховуючи їх роль як виробників знань, заклади вищої освіти можуть продовжувати сприяти створенню стійкого майбутнього. Болонський процес також повинен відігравати свою роль у забезпеченні гнучких рамок для розроблення та обміну політичними ідеями та практикою. Беручи до уваги, що Болонський процес був пов'язаний зі структурами ступеневої системи освіти і забезпеченням її якості, в майбутньому десятилітті він повинен стати платформою для стійкої вищої освіти. Це означає інтеграцію проблем сталого розвитку в усі дисципліни на всіх рівнях – і розвиток сприятливого середовища, включаючи зелені кампуси, зелену мобільність, партнерства та мережі в галузі сталого розвитку [10].

Університети мають покласти свої місії на службу стійкого розвитку, оцінюючи та несучи відповідальність для відповідного коригування принципів і цінностей, а також політики та діяльності. Це буде вимагати ретельного балансу між фінансуванням пріоритетів стратегічних досліджень зі збереженням при цьому свободи окремих дослідників та визначенням відповідальності університетів за забезпечення широкої бази знань для суспільства за допомогою актуальних досліджень. Надання навичок та знань, необхідних для сталого розвитку, стануть ключовим завданням стосовно навчання та викладання в університетах [8].

Соціальна інклюзія у сфері вищої освіти. Соціальна інклюзивна у сфері вищої освіти залишиться в центрі розвитку ЄПВО і вимагатиме надання можливостей для неупередженого включення осіб із усіх суспільних груп. Особи, які навчаються, маючи різноманітне соціально-економічне та культурне походження, культурну, професійну підготовку й освіту, повинні мати можливість та інструменти для активного пошуку й використання найбільш корисних для себе освітніх можливостей у будь-який період свого життя [9].

Активніша участь вразливих, незахищених та недостатньо представлених груп у вищій освіті створює більш широкі блага з огляду на зниження необхідного соціального забезпечення, кращих показників стану здоров'я та зростання участі у суспільних справах (*Примітка:* до вразливих, незахищених та недостатньо представлених груп у вищій освіті належать студенти із сімей з низьким доходом; сімей, де батьки мають низький соціальний статус; сімей, які проживають у важкодоступних і віддалених регіонах і сільській місцевості; біженці і мігранти; сироти; особи із захворюваннями; представники мовних, етнічних і релігійних меншин; студенти, які повинні доглядати за хворими членами сім'ї або особами похилого віку тощо).

Разом ці більш широкі блага сприяють розвитку згуртованих, демократичних суспільств, де панують соціальна справедливість, суспільне благо, відповідальність перед суспільством та соціальна мобільність. Кваліфікації випускників, отримані більш широким загалом громадян, означають кращі перспективи працевлаштування, вищий зарібок і передачу розуміння переваг вищої освіти наступному поколінню та своїм місцевим громадам. Застосування всебічного та проактивного підходу до покращення соціального виміру вищої освіти надалі слугує прискоренню прогресу в досягненні Цілей стійкого розвитку ООН (додаток III, «Rome Ministerial Communiqué» [9]).

Різноманітність та соціальна згуртованість є важливими складовими стійкого розвитку. Університети будуть забезпечувати розвиток наукового мислення та можливості для людей із різним походженням, враховуючи різноманітність суспільства. Доступ до вищої освіти буде справедливим і відкритим для всіх. Завдяки цьому університети будуть відігравати важливу роль у вирішенні соціальних диспропорцій, які посилюються через пандемію COVID-19 та економічну кризу, яка виникла у зв'язку з нею. Це стане вирішальним елементом відновлення Європи [8].

Цифрова трансформація: гібридність університетського середовища та відкрита наука як

рух до п'ятої свободи. Відповідь на сучасні виклики полягає у тому, що характер та структура університетів мають стати гібридними. Університети у майбутньому будуть відкриті як фізичні, так і віртуальні простори; працюватимуть над тим, щоб розвивати обидва ці аспекти. У майбутньому це спричинить те, що фізичні та цифрові навчальні та дослідницькі середовища мають бути розроблені цілісно для задоволення різних потреб різноманітної університетської спільноти та забезпечення гнучкості діяльності за допомогою змішаних підходів. Фізичний кампус і надалі матиме вирішальне значення як місце для соціальної взаємодії та діалогу: це місце, де відбуватимуться зустрічі, а також це простори для цілеспрямованого навчання та досліджень. Віртуальний кампус зробить університет повсюдним. Це буде розроблено для покращення доступу всіх до участі у дослідженнях та навчанні, посилення співпраці [8].

Необхідна підтримка закладів вищої освіти у використанні цифрових технологій для навчання, викладання й оцінювання, а також для академічної комунікації та досліджень; інвестування у розвиток цифрових навичок і компетентностей для всіх [9].

Цифрові рішення допоможуть також забезпечити безпечний, ефективний та прозорий обмін даними. Необхідно знайти нові рішення для посилення інтеперабельності цифрових систем та обміну даними студентів і закладів за умов повної поваги до вимог конфіденційності й безпеки, беручи до уваги досвід ініціативи Європейського студентського квитка та інші ініціативи [9]. Європейський студентський квиток (European Student Card) – це платформа, яка повинна забезпечити обмін даними між усіма європейськими закладами вищої освіти для ідентифікації студентів з урахуванням їх статусів, отриманих результатів в навчанні, цифрових додатків до дипломів, вимог до захисту даних тощо. Європейський студентський квиток також забезпечує для студентів легкий доступ до матеріалів щодо мобільності, реєстрації на онлайн-курси; доступ до таких послуг у приймаючому університеті, як бібліотека, транспорт та житло; надає право на знижки на культурну діяльність по всьому Європейському Союзу. Це повинно поліпшити можливості академічної мобільності та працевлаштування студентів і випускників.

Необхідність розвитку співпраці з Європейським дослідницьким простором, підтримки розроблення матеріалів з відкритої науки та освіти для обміну знаннями та ресурсами з відкритою ліцензією, що уможливує легке поширення серед стейкхолдерів вищої освіти [9], актуалізує цифрову трансформацію наукової діяльності закладів вищої освіти.

Покращення обміну, передачі та доступу до наукових знань шляхом трансферу знань та відкритих інновацій забезпечує імплементація концепції «Відкрита наука» («European Research Area. Roadmap 2015–2020») [11].

Відкрита наука представляє новий підхід до наукового процесу, заснований на спільній роботі та нових способах розповсюдження знань за допомогою цифрових технологій та нових інструментів спільної роботи. Ідея фіксує системну зміну способу науки і дослідження: перехід від стандартної практики оприлюднення результатів досліджень у наукових публікаціях до обміну та використанню всіх наявних знань на більш ранній стадії процесу дослідження («Open innovation, open science, open to the world – a vision for Europe» [12]). Відкритість науки як важливої складової відкритого суспільства дозволяє забезпечити створення середовища для взаємодії громадянського суспільства та університетів.

Цілями Відкритої науки є:

- відкритість даних;
- розвиток Європейської хмари відкритої науки як об'єднаної екосистеми інфраструктур даних досліджень;
- розроблення показників нового покоління щодо оцінювання якості та впливу досліджень; вільний доступ до всіх рецензованих наукових публікацій;
- заохочення раннього обміну різними видами наукових результатів; визнання відкритості наукової діяльності в системах оцінювання наукової кар'єри дослідників;
- відповідність усіх досліджень, що фінансуються в ЄС, загально узгодженим стандартам дослідницької доброчесності;
- набуття вченими Європи необхідних навичок щодо використання процедур та практик Відкритої науки шляхом забезпечення підтримки їх навчання;

–забезпечення можливості широкої громадськості зробити значний внесок у виробництво наукових знань в Європі («Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. Policy Report» [13]).

Європейські університети будуть працювати у рівних умовах на глобальному та внутрішньому рівнях, забезпечуючи обмін знаннями, даними та максимізуючи вигоди від вільного переміщення знань, дослідників та тих, хто навчається (п'ята свобода) [13]. (*Примітка:* всередині економічної зони ЄС діють чотири основні свободи, а саме – свобода переміщення товарів, свобода переміщення послуг, свобода переміщення осіб і свобода переміщення капіталу («Договір про Європейський Союз», 1992)).

Для переходу до масштабного впровадження практики Відкритої науки в університетах необхідні зміни, що охоплюють широкий спектр академічної діяльності на інституційному рівні. Такі зміни передбачають:

– сприяння збільшенню передавання знань та співпраці між академічним та неакадемічним секторами;

– орієнтацію на передавання знань у контексті діджиталізації;

– оптимізацію ролі університетів у дослідницьких інфраструктурах [13].

Посилення співпраці: мобільність та створення альянсів європейських університетів.

Співпраця університетів посилюється шляхом академічної мобільності студентів і викладачів, зокрема міжнародної та створення альянсів європейських університетів. Співпраця та мобільність поєднують системи вищої освіти та плекають розвиток міжкультурних і лінгвістичних компетентностей, ширшого знання та розуміння нашого світу. Створюючи прямі контакти та синергію між нашими різноманітними культурами і системами вищої освіти, мобільність працівників і студентів сприяє досконалості та актуальності вищої освіти у ЄПВО, роблячи її привабливою та конкурентною у глобальному масштабі. Визнається важливість і переваги фізичної мобільності для студентів, аспірантів і працівників. Незважаючи на поточні складнощі, пов'язані з пандемією COVID-19, знову підтверджується ціль, що принаймні 20 % випускників у ЄПВО повинні пройти навчання або професійну підготовку за кордоном. Наголошується на необхідності створення можливостей для всіх, хто навчається, набути міжнародних і міжкультурних компетентностей шляхом інтернаціоналізації освітніх програм та участі в інноваційних міжнародних середовищах [9].

Оскільки ЄПВО не вдалося досягти раніше визначеної мети – збільшення до 2020 року частки студентів, що беруть участь в програмах міжнародної мобільності, до 20%, ця мета на найближчу перспективу зберігається. Доповнити фізичну мобільність має віртуальна мобільність, для чого необхідно стимулювати створення спільних цифрових освітніх просторів університетами різних країн [10].

Майбутнє європейських університетів буде транснаціональним. Міжнародне співробітництво продовжуватиметься і забезпечуватиме передумови для високоякісних досліджень та інновацій, навчання та викладання. Університети – це «вітрини» мирного та конструктивного європейського та міжнародного співробітництва. Вони мають виховувати позитивне та рефлексивне ставлення до європейської ідентичності на додаток до глобальної, національних та регіональних [8].

Останнім часом спостерігається посилення співпраці університетів не лише завдяки академічній мобільності, реалізації спільних освітніх програм, спільних наукових і інноваційних проєктів, а і шляхом створення альянсів європейських університетів, які дозволяють ефективніше використовувати спільні ресурси та потенціал кожного партнера.

На саміті в Гетеборзі в 2017 році лідери ЄС представили своє бачення освіти та культури. Європейська Рада закликала держави-члени та Європейську Комісію реалізувати низку ініціатив, щоб зміцнити стратегічні партнерські відносини між закладами вищої освіти ЄС та сприяти створенню близько двадцяти «європейських університетів» до 2024 року – тобто мережі, які з'єднують університети ЄС знизу догори. Це дасть змогу студентам отримати ступінь шляхом об'єднання навчань у кількох країнах ЄС та сприятиме міжнародній конкурентоспроможності європейських університетів («European Council meeting. Conclusions, 14 December 2017»). Ініціатива створення «європейських університетів» зосереджувалася на об'єднанні нового покоління творчих європейців, здатних співпрацювати різними мовами, між кордонами та дисциплінами для вирішення суспільних проблем та набуття навичок, з нестачею яких стикається Європа.

У той час, як університети по всій Європі конкурують щодо ресурсів, «європейські

університети» співпрацюють на різних рівнях для просування всіх своїх місій. Вони утворюють різноманітні союзи та партнерства з різними сферами діяльності з метою розвитку та посилення всіх їхніх місій та забезпечення досконалості у навчанні та викладанні, дослідженнях, інноваціях та культурі [8].

У 2019 році створено перших 17 «європейських університетів», до яких увійшли 114 університетів з 24 європейських країн (*Примітка*: «європейські університети» включають щонайменше три заклади вищої освіти з трьох країн-членів ЄС або інших країн програми Еразмус). Наприклад, до «європейського університету» UNA Europa увійшли: University of Bologna (Університет Болоньї, Італія), Free University of Berlin (Вільний університет Берліна, Німеччина), Catholic University of Leuven (Католицький університет Левена, Бельгія), University of Edinburgh (Університет Единбургу, Велика Британія), University of Madrid (Університет Мадрида, Іспанія), University of Paris (Університет Парижу, Франція), Jagiellonian University (Ягелонський університет, Польща) – 7 університетів із 7 європейських країн.

Ініціатива, започаткована лідерами ЄС у 2017 році, залишається центральною для побудови Європейського освітнього простору до 2025 року, надихаючи на трансформацію вищої освіти в ЄС та допомагаючи досягти амбітного бачення інноваційного, глобально конкурентоспроможного та привабливого Європейського освітнього простору та Європейського дослідницького простору («European Universities initiative: Council conclusions pave the way for new dimension in European higher education, 17 May 2021») («Ініціатива Європейських університетів: висновки Ради відкривають шлях до нового виміру європейської вищої освіти, 17 травня 2021 року»).

Ініціатива буде повністю реалізована протягом періоду фінансування ЄС 2021–2027 років. У рамках альянсів європейських університетів студенти, співробітники та дослідники повинні мати можливість безперешкодно переміщатися між установами-партнерами для навчання, викладання та дослідження. Рекомендовано посилити співпрацю між органами освіти, закладами вищої освіти та зацікавленими сторонами для усунення перешкод на шляху співпраці на європейському рівні. У цьому контексті пропонується дослідити необхідність та доцільність спільних європейських дипломів у рамках альянсу європейських університетів. «Європейські університети» мають сприяти поступовому підходу до спільних схем найму викладачів та наукових співробітників, спрямованих на ефективну різноспрямовану та збалансовану циркуляцію мізків по всій Європі з посиленням відповідальності у науковій та викладацькій кар'єрі, особливо для молодих дослідників.

Ініціатива показує свої перші результати, оскільки, згідно з нещодавнім опитуванням, члени перших 17 «європейських університетів» вважали, що перебування в альянсі допомагає їм подолати кризу COVID і дозволить швидше відновитися шляхом об'єднання ресурсів і сильних сторін.

Після двох конкурсів у 2019 та 2020 роках, що фінансуються за програмою Erasmus+, створюється 41 альянс європейських університетів за участю понад 280 закладів вищої освіти. («European Universities initiative: Council conclusions pave the way for new dimension in European higher education, 17 May 2021») («Ініціатива Європейських університетів: висновки Ради відкривають шлях до нового виміру європейської вищої освіти, 17 травня 2021 року»).

Забезпечення ефективного університетського врядування. Ефективне врядування, як сучасна парадигма управління, передбачає широку залученість, прозорість прийняття управлінських рішень, підзвітність та доступ громадськості до інформації [14].

У документі «The European Higher Education Area in 2018. Bologna Process Implementation Report» [10] виділено кілька важливих положень щодо забезпечення ефективного університетського врядування:

– принципів зв'язку між врядуванням у вищій освіті та ключовими цінностями ЄПВО (академічною свободою, інституційною автономією закладів вищої освіти, повагою до верховенства права у відносинах між громадськістю і владою);

– верховенство права у забезпеченні академічної свободи та інституційної автономії;

– наявність різних моделей врядування у вищій освіті.

У «Rome Ministerial Communiqué» [9] підтверджується необхідність участі студентів і працівників у врядуванні вищої освіти, а також публічної відповідальності як за вищу освіту, так і самої вищої освіти. Врядування вищої освіти також впливає на свободи вчитися, викладати та досліджувати, і воно має бути свідомо організовано таким чином, що поважає академічну свободу. У Європі співіснують різні моделі врядування, за яких викладачі та студенти по-різному

представлені в органах врядування та прийняття рішень. Участь в органах врядування може сприяти навчальній та дослідницькій місії закладу та відображати мету ширшого залучення до суспільних справ. Якою б не була конкретна модель, викладачі й студенти повинні брати змістовну участь у процесі прийняття рішень та мати право висловлювати свої погляди на політики й пріоритети закладу без остраху репресій.

Університетська спільнота, включаючи всі типи студентів та співробітників, має створювати майбутнє університету спільно з інституційним керівництвом. Внутрішнє управління університетом має гарантувати належне представництво всіх груп університетської спільноти, забезпечуючи при цьому ефективні процеси прийняття рішень [8].

Висновки. Нові виклики, які постають перед суспільством в цілому та сучасною європейською вищою освітою зокрема, зумовлюють нові орієнтири її розвитку. Аналіз ключових документів ЄПВО, ЄК ЄАУ дозволив виокремити основні з них, до яких нами віднесено такі:

- ключова роль університетів у досягненні Цілей стійкого розвитку ООН;
- соціальна інклюзія у сфері вищої освіти;
- цифрова трансформація: гібридність університетського середовища та відкрита наука як рух до п'ятої свободи;
- посилення співпраці: мобільність та створення альянсів європейських університетів;
- забезпечення ефективного університетського врядування.

Ключова роль університетів у забезпеченні стійкого майбутнього полягає в тому, щоб заклади вищої освіти стали центрами позитивних соціальних змін через наукові дослідження, інновації, освіту та залучення місцевих громад для того, щоб пом'якшити наслідки зміни клімату та адаптуватися до них. Питання стійкого розвитку вимагають осмислення і вжиття заходів у кожному закладі вищої освіти – від того, як вони організовані і фінансуються, до змісту і методів викладання і досліджень, а також того, як вони залучені до життя суспільства. В університетах має відбуватися підготовка тих, хто навчаються, до нової «зеленої» роботи та діяльності. Болонський процес в майбутньому десятилітті повинен стати платформою для стійкої вищої освіти.

Розв'язання проблеми соціальної інклюзії у сфері вищої освіти, залишаючись в центрі розвитку ЄПВО, потребує надання можливостей для неупередженого включення осіб із усіх суспільних груп. Особи, які навчаються, маючи різноманітне соціально-економічне та культурне походження, культурну, професійну підготовку й освіту, повинні мати можливість та інструменти для активного пошуку й використання найбільш корисних для себе освітніх можливостей у будь-який період свого життя. Це створюватиме більш широкі блага з огляду на зниження необхідного соціального забезпечення, кращих показників стану здоров'я та зростання участі у суспільних справах.

Цифрова трансформація діяльності університетів приведе до гібридності університетського середовища у майбутньому. Університети будуть відкриті як фізичні, так і віртуальні простори. Це спричинить те, що фізичні та цифрові навчальні та дослідницькі середовища мають бути розроблені цілісно для задоволення потреб різноманітної університетської спільноти та забезпечення гнучкості діяльності за допомогою змішаних підходів. Фізичний кампус і надалі матиме вирішальне значення як місце для соціальної взаємодії та діалогу. Віртуальний кампус зробить університет повсюдним, що покращить доступ до участі у дослідженнях та навчанні, сприятиме посиленню співпраці. В європейських університетах буде забезпечуватися масштабне впровадження практики Відкритої науки, що додатково до чотирьох основних свобод в Європейському Союзі (свобода пересування товарів, послуг, осіб і капіталу) уможливило рух до п'ятої свободи – свободи переміщення знань.

Майбутнє європейських університетів буде транснаціональним, співпраця та мобільність у межах ЄПВО продовжуватимуть розвиватися. Набуває поширення ініціатива створення «європейських університетів» (альянсів європейських університетів), яка зосереджується на об'єднанні нового покоління творчих європейців, здатних співпрацювати різними мовами, між кордонами та дисциплінами. У рамках альянсів європейських університетів студенти, співробітники та дослідники повинні мати можливість безперешкодно переміщатися між установами-партнерами для навчання, викладання та дослідження. Важливо посилити співпрацю між органами освіти, закладами вищої освіти та зацікавленими сторонами для усунення перешкод на шляху співпраці на європейському рівні.

Важливим чинником розвитку європейських університетів є забезпечення ефективного університетського врядування, яке передбачає широку залученість, прозорість прийняття

управлінських рішень, підзвітність та доступ громадськості до інформації. Існує принциповий зв'язок між врядуванням у вищій освіті та ключовими цінностями ЄПВО (академічною свободою, інституційною автономією закладів вищої освіти, повагою до верховенства права у відносинах між громадськістю і владою). Університетська спільнота має створювати майбутнє університету спільно з інституційним керівництвом. Внутрішнє управління університетом має гарантувати належне представництво усіх груп університетської спільноти, забезпечуючи при цьому ефективні процеси прийняття рішень.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі досвіду європейських університетів щодо механізмів реалізації соціальної інклюзії у сфері вищої освіти, цифрової трансформації діяльності університетів, створення альянсів університетів, забезпечення ефективного університетського врядування.

Список використаної літератури

1. Стратегія розвитку вищої освіти України на 2021–2031 роки (2020). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> (дата звернення: 20.04.2022).
2. Picher L., Egger J., Fiel S., Kircher V., Kosciuszko A. EURECA-PRO: The European University on Responsible Consumption and Production (2021). URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00501-021-01149-4> (дата звернення: 20.03.2022).
3. Moser P., Feiel S., Barbknecht K-D., Diamadopoulos E., Męzyk A., Baelo R., Radu S. M., Hilmer L., Komnitsas K. (2021). EURECA-PRO: The European University Alliance on Responsible Consumption and Production. URL: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00501-021-01149-4> (дата звернення: 20.04.2022).
4. Meseguer-Sánchez V., Abad-Segura E., Belmonte-Ureña Luis Jesús, Molina-Moreno V. Examining the Research Evolution on the Socio-Economic and Environmental Dimensions on University Social Responsibility. (2020). International Journal of Environmental Research and Public Health. July 2020. 17(13):4729 URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/13/4729> (дата звернення: 16.03.2022).
5. Shek D., Hollister R. University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences (2017). Springer, 2017. 298 p. URL: https://www.librarysearch.manchester.ac.uk/discovery/fulldisplay/alma992976063296101631/44MAN_INST:MU_NUI (дата звернення: 18.03.2022).
6. Il-haam P., Glenda K. Universities as change agent in resource-poor local settings: An empirically grounded typology of engagement models (2021). Technological Forecasting and Social Change. Volume 167. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120693> (дата звернення: 18.03.2022).
7. Луговий В., Драч І., Петроє О., Зінченко В., Мелков Ю., Жилиєв І., Регейло І., Базелюк Н., Камишин В. Теоретичні основи підвищення дослідницької спроможності університетів України у контексті імплементації концепції «Відкрита наука»: препринт (аналітичні матеріали) (2021). Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 206 с. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf (дата звернення: 18.03.2022).
8. Universities without walls. A vision for 2030 (2021). URL: <https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf> (дата звернення: 19.03.2022).
9. Rome Ministerial Communiqué (2020). URL: <https://erasmusplus.org.ua/novyny/3131-bologna-conference-in-rome-19-nov-2020.htm> (дата звернення: 18.03.2022).
10. Європейський простір вищої освіти. Звіт про імплементацію Болонського процесу (2020). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c90aaf32-4fce-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-uk/format-PDF/source-196061336> (дата звернення: 17.04.2022).
11. European Research Area. Roadmap 2015–2020 (2015). URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1208-2015-INIT/en/pdf> (дата звернення: 17.04.2022).
12. Open innovation, open science, open to the world – a vision for Europe (2016). URL: http://publications.europa.eu/resource/cellar/3213b335-1cbc-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2 (дата звернення: 17.04.2022).
13. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. Policy Report (2021). URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a3cde934-12a0-11eb-9a54-01aa75ed71a1/> (дата звернення: 17.04.2022).
14. Драч І. І. Управління дослідницькою діяльністю в системі університетського врядування: характеристика та закономірності. *Вища освіта України*. 2018. № 3 (70). С. 60–65.

DEVELOPMENT OF EUROPEAN HIGHER EDUCATION: CHALLENGES AND GUIDELINES

Drach Iryna

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Director

Institute of Higher Education of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine

Introduction. *Ukraine's full accession to the European Higher Education Area (EHEA) and the European Research Area (ERA) requires finding priority areas for modernizing Ukraine's higher education, aimed at addressing a number of its weaknesses. The development of sound policies for the modernization of higher education in Ukraine determines the relevance of analyzing the challenges facing universities in the EHEA, identification and consideration in the broad socio-economic context of their*

development guidelines set out in documents of the European Commission, EHEA and European University Association. This will contribute to improving the quality of domestic higher education and the quality of human capital of the state, the dynamic development of its economy and society as a whole.

The purpose of the article is to characterize the challenges and guidelines for the development of European higher education, identified in the documents of the ERA and the EHEA, to improve the quality of domestic higher education.

Methods. To analyze the challenges and directions of development of European higher education in the study methods of analysis, synthesis, comparison, systematization of documents used in the ERA and EHEA are applied.

Results. Despite the diversity of European universities due to their specific local, regional and national contexts, some common external challenges can be observed:

- climate crisis and sustainable development in general;
- universities should ensure the study and assessment of the impact of new technologies on society, as well as prepare graduates for labor markets that are changing due to digitalization and new technologies, including artificial intelligence;
- radicalization of parts of society that call into question democratic values;
- use of misinformation;
- the need for exchange and joint creation of knowledge;
- constant social disparities and demographic changes;
- underfunding;
- accelerate change.

The new challenges facing modern European higher education determine the new guidelines for its development, the main of which are the following:

- the key role of universities in achieving the UN Sustainable Development Goals;
- social inclusion in the field of higher education;
- digital transformation: hybrid university environment and open science as a movement towards the fifth freedom;
- strengthening cooperation: mobility and creation of alliances of European universities;
- ensuring effective university governance.

Originality. The scientific novelty of the research results is the analysis and summarization of the provisions of the key documents of the EHEA and ERA on the challenges and guidelines for the development of European higher education.

Conclusion. The key role of universities in ensuring a sustainable future is for higher education institutions to become centers of positive social change through research, innovation, education and community involvement in order to mitigate and adapt to climate change. Addressing social inclusion in higher education requires providing opportunities for the impartial inclusion of people from all walks of life. The digital transformation of university activities will lead to a hybrid university environment in the future. Universities will be open to both physical and virtual spaces. Large-scale implementation of the practice of Open Science will be ensured in European universities. The initiative to create «European universities» (alliances of European universities) is becoming widespread. An important factor in the development of European universities is to ensure effective university governance, which includes broad involvement, transparency in management decisions, accountability and public access to information.

Key words: European Higher Education Area, European Research Area, European higher education, university, development guidelines.

References

1. *Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity Ukrainy na 2021-2031 roky [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2021-2031]*. (2020). Kyiv: Ministry of Education and Science of Ukraine. Retrived from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf> [in Ukrainian]
2. Picher, L., Egger, J., Fiel, S., Kircher, V., Kosciuszko, A. (2021). *EURECA-PRO: The European University on Responsible Consumption and Production*. Retrived from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00501-021-01149-4>. [in English]
3. Moser, P., Feiel, S., Barbknecht, K-D., Diamadopoulos, E., Mężyk, A, Baelo, R., Radu, S. M., Hilmer, L., Komnitsas, K. (2021). *EURECA-PRO: The European University Alliance on Responsible Consumption and Production*. Retrived from: <https://link.springer.com/article/10.1007/s00501-021-01149-4> [in English].
4. Meseguer-Sánchez, V., Abad-Segura, E., Belmonte-Ureña Luis Jesús, Molina-Moreno, V. (2020). Examining the Research Evolution on the Socio-Economic and Environmental Dimensions on University Social Responsibility.

International Journal of Environmental Research and Public Health, 17(13):4729. URL: <https://www.mdpi.com/1660-4601/17/13/4729> [in English].

5. Shek, D., Hollister, R. (2017). *University Social Responsibility and Quality of Life: A Global Survey of Concepts and Experiences*. Singapore: Springer. URL: https://www.librarysearch.manchester.ac.uk/discovery/fulldisplay/alma992976063296101631/44MAN_INST:MU_NUI [in English].

6. Il-haam, P., Glenda, K. (2021). Universities as change agents in resource-poor local settings: An empirically grounded typology of engagement models. *Technological Forecasting and Social Change*. Vol. 167. URL: <https://doi.org/10.1016/j.techfore.2021.120693>. [in English].

7. Luhovyi, V., Drach, I., Petroie, O., Zinchenko, V., Mielkov, Y., Zhyliaiev, I., Reheilo, I., Bazeliuk, N., Kamyshyn, V. (2021). *Kamyshyn V. Teoretychni osnovy pidvyshchennia doslidnytskoi spromozhnosti universytetiv Ukrainy u konteksti implementatsii kontseptsii «Vidkryta nauka» [Theoretical foundations of increasing the research capacity of Ukrainian universities in the context of implementing the concept of «Open Science»]*. Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. URL: https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/doslidn-univ_2021-206p.pdf [in Ukrainian].

8. Universities without walls. A vision for 2030. (2021). *www.eua.eu*. Retriever from: <https://www.eua.eu/downloads/publications/universities%20without%20walls%20%20a%20vision%20for%202030.pdf> [in English].

9. Rome Ministerial Communiqué. (2020). *erasmusplus.org.ua*. Retriever from: <https://erasmusplus.org.ua/novyny/3131-bologna-conference-in-rome-19-nov-2020.htm> [in English].

10. European Higher Education Area. Report on the implementation of the Bologna Process [Evropeyskyi prostir vyshchoi osvity. Zvit pro implementatsiiu Bolonskoho protsesu]. (2020). *op.europa.eu*. Retriever from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/c90aaf32-4fce-11eb-b59f-01aa75ed71a1/language-uk/format-PDF/source-196061336>. [in Ukrainian].

11. European Research Area. Roadmap 2015–2020. (2015). *data.consilium.europa.eu*. Retriever from: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-1208-2015-INIT/en/pdf> [in English].

12. Open innovation, open science, open to the world – a vision for Europe. (2016). *publications.europa.eu*. Retriever from: http://publications.europa.eu/resource/cellar/3213b335-1cbc-11e6-ba9a-01aa75ed71a1.0001.02/DOC_2 [in English].

13. Towards a 2030 vision on the future of universities in Europe. Policy Report. (2021). *op.europa.eu*. Retriever from: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a3cde934-12a0-11eb-9a54-01aa75ed71a1/> [in English].

14. Drach, I. I. (2018). Upravlinnia doslidnytskoiu diialnistiu v systemi universytetskoho vriaduvannia: kharakterystyka ta zakonmirnosti [Management of research activities in the system of university governance: characteristics and patterns]. *Vyshchaosvita Ukrainy – Higher education in Ukraine*, № 3 (70), 60–65. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 17.05.2022 р.

УДК 378. 011. 3.051:373.2

DOI: 10.31376/2410-0897-2022-1-48-37-45

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» МАЙБУТНІМ ВИХОВАТЕЛЯМ

Загородня Людмила Петрівна

доктор педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології
Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка
e-mail: l.zagorodnya69@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2217-1041

У статті висвітлено педагогічні технології викладання дисципліни «Вступ до спеціальності» майбутнім бакалаврам спеціальності 012 Дошкільна освіта. Здійснено аналіз останніх публікацій у галузі фахової підготовки вихователів з використанням у цьому процесі різноманітних технологій. Представлено характеристику змісту дисципліни, компетентності й програмні результати навчання, які студенти набувають у процесі її опанування. Наведено приклади проведення лекційних і практичних занять із застосуванням технологій проблемного, позиційного та інтерактивного навчання, завдань для самостійної роботи. Виокремлено напрям подальших наукових розвідок.

Ключові слова: педагогічні технології, навчальна дисципліна, майбутні вихователі, лекційні й практичні заняття, самостійна робота студентів.

Постановка проблеми. Євроінтеграційні процеси, перехід на європейські стандарти якості в освіті, низка законодавчо-нормативних актів, прийнятих Україною, актуалізують проблему підготовки сучасного вихователя з інноваційним мисленням, який здатен швидко й адекватно реагувати на зміни в суспільстві, володіє професійними компетентностями, що уможливають його конкурентоспроможність на європейському ринку праці. Концептуальні засади якості підготовки майбутніх вихователів регламентуються низкою державних документів: Проектом Концепції